

PSYKIATRIIN 50 ÁR

HÁLVA ØLD Í EGNUM LANDI OG Á EGNUM MÁLI

Psykiatrisk viðgerð á føroyskum máli og heima í Føroyum hevur í hesum døgum hálvthundrað ár á baki

Tað var í oktober mánaða 1969, at sokallaða Statshospitalið í Tórshavn var liðugt, og mikudagin tann 29. oktober vóru dyrnar latnar upp til seingjardeildina P21. Hjá summum var hetta ein stórir dagur, sum bíðað hevði verið eftir í nógv, nógv ár. Hjá øðrum var hetta eitt sindur ófrættakent, at fólk, sum fyrr høvdu verið send av landinum, nú skuldu verða verðandi í Føroyum, viðgerðast her og verða ein partur av samfelagnum.

Søguliga vita vit ikki so nógv um, hvussu fólk við álvarsligum sálarligum trupulleikum vórðu handfarnir her hjá okkum, tí lítið er skrivað um tað. Donsku lógirnar góvu heimild til at stongja sálarliga sjúk inni og binda tey, og tað hevur allarhelst verið loysnin.

Fyrstu sinnissjúkrahúsini í ríkinum vórðu bygd í 1800 árunum, og allarhelst eru vit um aldarskiptið ella fyrst í 1900 árunum farin at senda sálarliga sjúk fólk til Danmarkar á sinnissjúkrahúsini ella Statshospitalini, sum tey seinni vórðu kallað. Viðgerðarvánirnar vóru ikki serliga góðar, og tey, sum vóru ringast fyrri, vórðu ofta verðandi á sinnissjúkrahúsinum restina av sínum døgum – og vórðu ofta jarðað á teimum kirkjugørðum, sum eisini vóru á økinum hjá Statshospitalinum. Fram til seinna heimsbardaga vórðu flestu føroyingar sendir til Oringe við Vordingborg, men av tí at týskararnir skuldu brúka Oringe, vórðu flestu sjúklingarnir, eisini føroyingar, fluttir til Statshospitalið í Nykøbing, Sjælland. Aftaná kríggið vórðu flest allir føroyingar, sum vórðu sendir til Danmarkar, sendir hagar.

Flutningur til Danmarkar var ikki á hvørjum degi, og meðan bíðað varð eftir farti,

vórðu tey, sum vóru ringast fyrri, innlæst í sokallaðu cellunum, sum vóru í kjallaranum á Gamla Hospitali og seinni á Dronning Aleksandrin Hospitali.

Undir krígunum var svikaligt við farti til Danmarkar, og tá vórðu innrættaðar fleiri cellur í Klaksvík, har fólk vórðu innlögð, meðan tey, sum vóru ringast fyrri, vórðu send við troppaskipinum til sinnissjúkrahús í Skotlandi.

“Statshospitalið”

Ætlanirnar at byggja eitt Statshospital í Føroyum vóru leingi ávegis. Hetta var nógv umrøtt longu í 1920 árunum og aftur í 1930 árunum, tá ætlanirnar máttu lúta fyri fíggjarligari raðfesting av vegakervinum. Í 1950 var hetta aftur nógv frammi, og avgerð varð tikin um at slíkt sjúkrahús skuldi byggjast. Men tað dróg út, og ikki fyrr beint áðrenn vit fóru inn í 1970 árin var hetta veruleiki. Fyrsta deildin kundi lata upp, og fleiri deildir komu so fyrst í 1970unum.

Heitið var “Statshospitalið” og kom navnindi av, at tað var staturin, sum stóð fyrri rakstrinum av sjúkrahúsunum, ið tóku sær av psykiatriskum sjúklingum. Amtini og kommunurnar í Danmark tóku sær av sjúkrahúsunum, sum viðgjørdu líkamligu sjúkurnar.

Hetta varð broytt miðskeiðis í 70 árunum, og 1. apríl 1976 fóru statshospitalini í søguna. Her hjá okkum varð alt virksemið á gamla statshospitalinum broytt til “Psykiatrisku deild á Landssjúkrahúsinum”. Um aldarskiptið varð Landssjúkrahúsið umskipað, og okkara virksemið heitið “Psykiatrisk Depilin á Landssjúkrahúsinum”, sum hann eisini verður róptur í dag.

Stutt eftir at virksemið

Tormóður Stóra, leiðandi yvirlækni á Psykiatriska Deplinum

var byrjað her, komu fleiri av teimum føroyingum, sum høvdu verið sendir til Danmarkar, heim aftur til Føroya. Talan var um á leið 40 fólk, har fleiri teirra høvdu verið burturi í nógv ár.

Hesi vórðu flutt av einum sjúkrahúsi í Danmark til eitt sjúkrahús her, og fleiri teirra vóru verðandi innlögð restina av sínum døgum, meðan onnur fingið móguleikan at koma út aftur í samfelagið at liva.

Primus motor í arbeiðinum at leggja lunnar undir psykiatriska virksemið í Føroyum var læknin Árni Olsen, sum var serlækni í neurologi og psykiatri. Árni Olsen gjørdist ímyndin av føroyskari psykiatri tey fyrstu mongu árin, og stríddist hann saman við nógvum øðrum dugnaligum fólki eitt tógvið stríð fyrri at vinna psykiatrisku viðgerðina í Føroyum virðing og sømugheit. Í mannamáni varð vanligt at siga, at fólk vóru innlögð “hjá Árna” og meira spjærekandi um summi, at tey “hoyrdu til hjá Árna” – og enn livir hetta hugtakið millum eldri føroyingar.

Tá Statshospitalið varð heilt liðugt, vóru um 100 seingjarpláss. Fyri hálvthundrað árum síðani var psykiatrisk viðgerð í stóran mun skipað soleiðis, at fólk vórðu innlögð og ofta í langa tíð, og at tey, sum vóru ringast fyrri, vóru kanska innlögð restina av lívinum.

Í seinnu helvt av 1970 árunum og 1980 árunum broyttist rákið, og tað var hildið at vera best, at fólk ikki vóru innlögð í alt ov langa tíð, og at tey, sum ikki kláraðu seg sjálvi, í staðin kundu flyta út á sambýli ella smærri stovnar. Farið varð eisini undir hesa tilgongd í Føroyum, og nøkur slík støð vórðu sett á stovn, men tá fíggjarkreppan rakti landið í 1990 árunum, kom stígur í arbeiðið.

Um sama mundi varð tankin føddur um at skipa sokallaða

økispsykiatri í Føroyum og varð byrjað við hesum um 1990. Tað kom ikki rættulig ferð á, og tá kreppan kom, varð hetta umskipað soleiðis, at tað í staðin vóru viðtalur við psykiatara á nøkrum læknamiðstøðum kring landi umleið einaferð um mánaðin.

Gongdin síðani hevur verið, at alsamt meira av psykiatriska virksemiinum er sokallað ambulanti viðgerð, har fólk koma til viðgerð og fara heim aftur sama dag. Talið av songjarplássum er alsamt minkað.

Frá at hava tey 100 seingjarplássini tá talið var hægst, eru í dag 19 songjarpláss á Psykiatriska deplinum.

Tá vit høvdu havt psykiatriska viðgerð í Føroyum í 10 ár, vóru tilsamans 1282 ambulantar viðtalur.

Nú vit hava havt psykiatriska viðgerð í 50 ár, hava vit havt tilsamans 12.474 ambulantar viðtalur.

Soleiðis er psykiatriska virksemið fullkomuliga broytt hesi 50 árin.

Avbjóðingin

Framvegis er ein avbjóðing fyrri psykiatriska økið at skula bjóða viðgerðir til fólk, sum ynskja viðgerð, og samstundis vegna samfelagið skulu taka okkum av at viðgera tey, sum eru sjúk á ein hátt, har tey ikki meta seg hava nakran viðgerðartørv, men har sjúkan kann hava við sær eina atferð, sum kann verða til ampa fyrri tey sjálvi ella onnur. At viðgera móti sjúklingsins vilja er altíð avbjóðandi, og er í dag væl regulerað í lógarverkinum, sum tryggjar rættindini hjá tí, sum viðgjørður verður á hendan hátt.

Nógvar sálarligar sjúkur, sum ongin viðgerð var fyrri, tá byrjað var her, fáa í dag góða hjálp og viðgerð. Stór framstig hava verið innan heilivágsviðgerð, sum avgjørt er viðvirkandi

til at fólk, sum fyrr vórðu innlögð fyrri lívið og avskorin frá restini av samfelagnum, í dag eru samfelagsborgarar á jøvnum føti við onnur. Eisini eru stór framstig hend innan sálarfrøðisligar viðgerðarhættir, sum hava stóran týdning fyrri psykiatrisku viðgerðina í samspæli við aðrar viðgerðarhættir.

Tey fyrstu mongu árin vóru tað bara vaksni fólk, sum fingi móguleikan fyrri psykiatriskari viðgerð. Í 1990 árunum varð farið undir at bjóða psykiatriska viðgerð til børn og ung, men tað gekk striltið at fáa neyðuga politiska raðfesting, og tilboðið var ikki nøktandi í nógv ár. Hetta er tó broytt, økið hevur fingið politiska raðfesting, og hetta tilboð hevur verið skjótt-vaksandi seinastu árin.

Psykiatriska viðgerðin í dag spennir yvir eina breiða víftu av viðgerðartilboðum. Høvuðsásin í viðgerðini fer fram ambulanti við viðgerð í Psykiatriska deplinum, í nærumhvørvinum hjá sjúklinginum og eisini í ávisan mun heima hjá sjúklinginum. Tey, sum eru ringast fyrri, hava móguleikan at verða innlögð á innleggjardeldini, til tey eru betri fyrri aftur, men í dag verða øll útskrivað aftur – eingin býr á Psykiatriska Deplinum.

Tey fyrstu 50 árin har vit føroyingar hava kunna fingið psykiatriska viðgerð í egnum landi og á egnum máli eru farin, og nógv er øðrvísi enn fyrri 50 árum síðani – og nógvar spennandi avbjóðingar standa fyrri framman

Vit á Psykiatriska Deplinum á Landssjúkrahúsinum eru til reiðar til næstu 50 árin at bjóða dygdargóða viðgerð til føroyingar við psykiatriskum sjúkum, og vilja altíð leggja dent á at menna okkara viðgerðartilboð, so hetta í minsta lagi er á hædd við tað, sum verður veitt aðrastaðni.